

Zümrüd Cümşüd qızı NƏSİBOVA

Azərbaycan Kooperasiya Universitetinin dissertantı,

E-mail: nasibova.zumrud22@gmail.com

QARABAĞ İQTİSADI RAYONUNUN “AĞILLI” TEXNOLOGİYALAR ƏSASINDA İNKİŞAF ETDİRİLMƏSİ YOLLARI

Xülasə

Tədqiqatın məqsədi – Qarabağ iqtisadi rayonunun "ağıllı" texnologiyalar əsasında inkişaf etdirilməsi yollarının müəyyənləşdirilməsindən ibarətdir. Bunun üçün Qarabağ iqtisadi rayonunun inkişaf hədəfləri və dirçəldilməsi proseslərinin əsas istiqamətləri araşdırılmışdır. "Ağıllı" texnologiyalar əsasında inkişafın üstün cəhətləri və müasir texnologiyaların tətbiqi ilə bağlı yanaşmalar verilmişdir. Qarabağın bərpa işlərində ağıllı texnologiyalardan istifadə edilməsi ilə bağlı görülən işlərin üstün elementləri açıqlanmışdır. İşğaldan azad olunmuş ərazilərin bərpa proseslərinin sürətləndirilməsində müasir texnologiyaların daha geniş tətbiqinin vacibliyi əsaslandırılmışdır. Yaxın dövrdə Qarabağ iqtisadi rayonunda "ağıllı" texnologiyalar əsasında inkişafın sürətləndirilməsi üzrə tövsiyələr hazırlanmış və təkliflər verilmişdir.

Tədqiqatın metodu – əsas etibarilə dialektika, təhlil, sintez, müqayisə və ümumiləşdirmə formasında olan elmi metodlardan istifadə edilmişdir. Bunlarla bərabər, Qarabağ iqtisadi rayonunun ağıllı texnologiyalar əsasında inkişaf etdirilməsi üzrə araşdırmalar aparən tədqiqatçıların elmi əsərlərinə də istinad olunmuşdur.

Tədqiqatın nəticələri – Müasir dövrdə məqalədə alınmış elmi-praktiki nəticələrdən Qarabağ iqtisadi rayonunun "ağıllı" texnologiyalar əsasında inkişaf etdirilməsi üzrə daha intensiv və kompleks tədbirlərin hazırlanmasında, fəaliyyət strategiyalarının işlənilməsində istifadə olunması imkanları ilə izah olunur.

Açar sözlər: Azərbaycan, Qarabağ, Qarabağ iqtisadi rayonu, "ağıllı" texnologiyalar, “ağıllı” texnologiyaların tətbiqi problemləri, Qarabağın dirçəldilməsi hədəfləri.

UOT: 332.1: 911.6**JEL:** O18, R14, R58

Giriş

Müasir dövrdə Qarabağ iqtisadi rayonunun inkişaf etdirilməsinin aktual problemləri ön plana çıxmaqdadır. Böyük Qarabağ Zəfərindən sonra Qarabağda, ümumiyyətlə işğaldan azad olunmuş ərazilərdə yeni reallıqlar yaranmışdır [1, s.279]. 30 ilə yaxın dağıdılmış ictimai binalar, istehsal infrastrukturunu, deqradasiyaya uğradılmış torpaqlarımız düşmən tapdağından azad edilmişdir və artıq yeni reallıqlar formalaşmışdır. Belə bir şəraitdə strateji məqsəd həmmim ərazilərin mümkün qədər daha tez dirçəldilməsi və bu ərazilərdə sosial-iqtisadi inkişafın təmin edilməsi, əhalinin qayıdışı ilə bağlı tədbirlərin kompleks və sistemli şəkildə həyata keçirilməsidir. Artıq Azərbaycanda bununla bağlı dövlət səviyyəsində davamlı şəkildə işlər görülməkdədir. Hələ müharibə qurtarmamış quruculuq işlərinə start verilmiş və bununla bağlı konseptual fikirlər, yanaşmalar, dövlətin iqtisadi

siyasətinin əsas fəaliyyət istiqamətləri müəyyənləşdirilmiş və adekvat tədbirlərə başlanılmışdır [2, s.24]. Şübhəsiz, ilk növbədə, bu ərazilərin minalardan təmizlənməsi və təhlükəsiz yaşayış və fəaliyyət üçün müvafiq şəraitin yaradılmasıdır. Fikrimizcə, bu istiqamətlərdə işlər planlı şəkildə gedir, amma hesab edirik ki, bu məsələlərin daha da intensivləşdirilməsi üçün əlavə tədbirlərə ehtiyacı vardır. Bir məsələni də qeyd etmək istərdik ki, ərazilərin minalardan təmizlənməsinə daha çox vaxtın gedəcəyini nəzərə alsaq, quruculuq və dirçəliş tədbirlərinin, ümumilikdə, sosial-iqtisadi inkişaf proseslərinin sürətləndirilməsi üçün daha intensiv tədbirlərə ehtiyac vardır.

Qarabağ iqtisadi rayonunun “ağıllı” texnologiyalar əsasında inkişaf etdirilməsi proseslərinin təhlili

Məlumdur ki, işğaldan azad olunmuş ərazilərdə, hələ işğaldan əvvəlki dövrün təhlilindən

yanaşsaq kifayət qədər təbii resurslar mövcud olmuşdur və onlardan səmərəli istifadə hesabına işğal dövründə dağıdılmış infraquruluşun bərpa edilməsi və sosial-iqtisadi inkişaf mənbələrinin formalaşdırılması mümkün ola bilər. Bundan əlavə, işğaldan azad olunmuş ərazilərin idarəetmə sisteminin təkmilləşdirilməsi, daha çevik idarəetmə formasının, yəni müasir dövrün çağırışlarına uyğun şəkildə qurulması məsələləri diqqət çəkir.

Artıq Qarabağ iqtisadi rayonunda konseptual baxımdan ortaya qoyulan fəaliyyət istiqamətləri diqqət çəkir. Belə ki, işğaldan azad olunmuş ərazilərdə görülən işlərə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin xüsusi nümayəndələri rəhbərlik edirlər və Şuşa şəhəri istisna olmaqla digər işğaldan azad olunmuş rayonlar üzrə Prezidentin xüsusi nümayəndəsi fəaliyyət göstərir. Eyni zamanda, Şuşa şəhəri özünün xüsusi spesifik cəhətləri ilə əlaqədar olaraq və mədəni irsin qorunması, burada tarixi abidələrin və özəlliklərin diqqət mərkəzində saxlanması və gələcək nəsillə çatdırılması, şəhərin bərpa edilməsi, tarixi simasının özünə qaytarılması, Azərbaycanın mədəniyyət mərkəzi kimi inkişaf etdirilməsi məqsədilə, Şuşa şəhəri bütövlükdə qoruq elan olunmuşdur və buranın idarəçiliyi ilə inzibati idarə müdriyyəti məşğul olur. Bu isə demək olar ki, kifayət qədər fərqli bir idarə mexanizmidir. Eyni zamanda, işğaldan azad olunmuş ərazilərdə nəzərə alınmaqla, ölkəmizdə yeni rayonlaşdırma - iqtisadi rayonların bölgüsündə dəyişikliklər edilmişdir. Məhz bunun nəticəsində əvvəlki 12 iqtisadi rayonun sayı artırılaraq 14-ə çatdırılmışdır.

Yeni yaradılan Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarının hər birinin özünəməxsusluğunun inkişaf xüsusiyyətləri, təbii və iqtisadi resursları mövcuddur [3, s.70]. Hazırda başlıca vəzifə bu iqtisadi resurlardan səmərəli istifadə edilməsi, regionun özünün ənənəvi iqtisadiyyat sahələri ilə yanaşı, müasir iqtisadi inkişaf reallıqlarının nəzərə alınması, prioritetlərin dəyərləndirilməsi və Böyük Qayıdışla bağlı resurs potensialından səmərəli istifadə edilməsi hesabına istehsal infraquruluşunun formalaşdırılması, yaşayış səviyyəsinin yaxşılaşdırılması və əhəlinin işlə təminatı ilə bağlı problemlərin nəzərə alınması vacib şərtlərdəndir [4, s.152]. Bu baxımdan Qarabağ iqtisadi rayonunun inkişaf problemlərinin həlli dövlət və cəmiyyət üçün

daim müzakirə mövzudur və aktual olaraq qalır. Qarabağ iqtisadi rayonunun ənənəvi iqtisadiyyat sahələrinin içərisində daha çox, şübhəsiz, kənd təsərrüfatı yönümlü istiqamətlər fərqlənir. Hələ sovetlər birliyi dövründə Qarabağda və xüsusilə Ağdam, Füzuli, Bərdə, Ağcəbədi, Tərtər rayonlarında kənd təsərrüfatının müxtəlif sahələri güclü şəkildə inkişaf etmişdir [5, s.26].

Burada ilk növbədə pambıqçılıq inkişaf etmişdir və Ağdam və Füzuli rayonlarında ölkənin ən məhsuldar taxılçılıq sahələri mövcud olmuşdur. Xüsusilə mühüm ərzaq məhsulu olan ərzaq buğdasının istehsalında bu rayonların rolu kifayət qədər böyük idi və Qarabağda istehsal olunan kənd təsərrüfatı məhsulları sovetlər dövründə Azərbaycanda ümumi istehsalın 20-25 faizi səviyyəsində idi. Bütün bunlar onu deməyə imkan verir ki, müasir dövrdə kənd təsərrüfatı sahələrinin və aqrar sektorun bərpa edilməsi bununla bağlı tədbirlərin görülməsi Qarabağ iqtisadi rayonunun inkişaf etdirilməsi, Qarabağda iqtisadiyyat quruculuğunun gücləndirilməsi məsələləri kifayət qədər aktuallığı ilə diqqət çəkir. Bu rayonun aqrar potensialı və aqrar-sənaye sahələrinin inkişaf etdirilməsi ilə bağlı imkanları genişdir [6].

Qlobal çağırışlar nəzərə alınmaqla, Qarabağ iqtisadi rayonunun inkişaf etdirilməsi problemlərinə yanaşmalar baxımından qeyd edə bilərik ki, burada əsas iqtisadiyyat sahələrinin formalaşdırılmasına müəyyən vaxt tələb olunur. Amma qısa müddət ərzində kənd təsərrüfatı sahələrinin fəaliyyətinin bərpa edilməsi mümkündür və nəzərə alsaq ki, daha çox müasir texnologiyalar, o cümlədən "ağıllı" texnologiyaların tətbiqinə üstünlük verilir. Bu baxımdan Qarabağ iqtisadi rayonunun inkişaf etdirilməsində müasir və "ağıllı" texnologiyaların təmin edilməsi məhsuldarlığın yüksəldilməsinə, xərclərin optimallaşdırılmasına və daha çox gəlirin götürülməsinə imkan verəcəkdir. Digər tərəfdən, hesab edirik ki, artıq yaradılmasına başlanılan istehsal infraquruluşu kontekstində aqrar-sənaye emal müəssisələrinin daha geniş şəbəkəsinin işlənməsi, hazırlanması və istismara verilməsi vacibdir. Belə ki, Qarabağda və digər işğaldan azad olunmuş ərazilərdə kənd təsərrüfatının və bütövlükdə aqrar sahənin inkişafı üzrə güclü perspektivlər vardır [7].

Burada texniki kənd təsərrüfatı məhsulu olan pambıqçılığın inkişaf etdirilməsi və kompleks olaraq onun əsasında toxuculuq sənayesi müəssisələrinin - tekstil müəssisələrinin istismara verilməsi və bununla regionda məhsuldar əlavə dəyər mənbələrinin formalaşdırılması, məğulluğun təminatı üçün yeni imkanların əldə edilməsi və əhalinin gəlirlərinin artması baxımından bu sahənin inkişaf etdirilməsini olduqca vacib hesab edirik. Heyvandarlıq sahəsində fikrimizcə, burada süd və süd məhsulları, ət və ət məhsulları üzrə ixtisaslaşmağa ehtiyac vardır. Regionun münbit iqlimi, hava şəraiti, qışlaq və yaylaq imkanlarının olması, eyni zamanda heyvandarlığın inkişafının burada ənənəvi bir sahə kimi uzun illər ərzində mövcudluğunu nəzərə alsaq, Qarabağ iqtisadi rayonunda heyvandarlıq komplekslərinin, xüsusilə Azərbaycanın özünütəminat baxımından ərzaq məhsulları üzrə ixtisaslaşmanın gücləndirilməsinə xüsusi ehtiyacın olduğunu qeyd edə bilərik.

Qeyd edək ki, hazırda Qarabağın bir sıra rayonları, o cümlədən Bərdə rayonu ölkədə heyvandarlıq məhsullarının istehsalı üzrə xüsusilə, iri buynuzlu mal-qaranın saxlanması və ölkə əhalisinin ət ilə təminatında önəmli funksiyaları yerinə yetirir. Amma bütün bunların daha geniş və sənaye formasında, yəni sənaye - emal müəssisələrinin yaradılması kontekstində inkişaf etdirilməsi və region əhalisinin bu sahədə olan fəaliyyətinin bazar iqtisadiyyatı münasibətləri formasında inkişafı təmin olunmalıdır. Hesab edirik bununla bağlı Bərdə, Ağcəbədi rayonlarında heyvandarlığın inkişafı üçün xüsusi yanaşmalar və proqramlar işlənilməli, bu ərazilərdə iri heyvandarlıq kompleksinin, “ağıllı” fermaların yaradılması məsələsinə baxılmalıdır [8].

Hesab edirik ki, bu məsələlərin baxılmasında Avropa təcrübəsi, o cümlədən digər dünya ölkələrinin təcrübəsinə xüsusi diqqət yetirilməli və onların tətbiqi ilə bağlı məsələlər dərinlən öyrənilməli, yerli şərait nəzərə alınmalı və bununla bağlı tədbirlərin maliyyə mexanizmləri həll edilməlidir. Digər tərəfdən, Qarabağın sosial-iqtisadi inkişaf xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla, burada daha mütərəqqi, müasir dövrdə mühüm əhəmiyyət kəsb edə biləcək iqtisadiyyat sahələrinin kompleks inkişafına xüsusi diqqət yetirilməlidir [9]. Hesab edirik ki, belə bir sahə turizm sahəsi ola bilər. Turizm sovetlər dövründə də Qarabağ üçün kifayət qədər

xarakterik bir sahədir. Şuşa şəhərində sovetlər birliyinin hər yerində tanınan iri sanatoriya fəaliyyət göstərirdi. Bundan əlavə, Kəlbəcərdə “İstisu” kompleksi var idi. Bunlar əlbəttə olduqca azdır və Qarabağ iqtisadi rayonunun turizm baxımından imkanları xeyli böyükdür və demək olar ki, hər bir rayonun turizm potensialı vardır [10]. Amma burada turizmin inkişafı ilə bağlı məsələ, fikrimizcə Şuşa şəhəri ilə bağlıdır.

Şuşa şəhərinin hazırda bərpa edilməsi prosesləri və dirçəldilməsi prosesləri intensiv fazaya keçmişdir. Yüzlərlə tarixi əhəmiyyət kəsb edən qədim binalar, tarixi abidələr bərpa olunur və burada geniş miqyaslı işlər görülür. Şuşa şəhərinin ərazisi kiçik olsa da, burada otel komplekslərinin, turizm müəssisələrinin yaradılması imkanı böyükdür və bu da öz növbəsində turizm sahələrinin və turizm brendlərinin Şuşaya gətirilməsi, milli turizm brendlərinin formalaşdırılması Şuşada turizm sahəsinin intensiv inkişafına əlavə şərait yarada bilər və Şuşanın inkişaf implusları bütövlükdə Qarabağ iqtisadi rayonunun inkişafının sürətləndirilməsində önəmli funksiyaları yerinə yetirir. Artıq bu istiqamətdə çoxsaylı diskussiyalar diqqət çəkir. O cümlədən, Azərbaycan üçün yeni olan mədəniyyət iqtisadiyyatının yaradılması baxımından, Şuşa milli inkişaf modelini, yəni bu sahədə ilk inkişaf modelinin formalaşdırılması potensialına malikdir. Burada müxtəlif mədəniyyət sahələrinin, qədim sənətkarlıq sahələrinin, bununla bağlı kiçik və orta sahibkarlığın inkişaf etdirilməsi, sənətkarlıq emalatxanalarının yaradılması və intellektual innovativ yanaşmalar əsasında yaradıcı mərkəzlərin təşkili, bir sözlə çoxlu sayda mədəniyyətyönlü sahələrin inkişaf etdirilməsi, o cümlədən suvenir istehsalının sənaye səviyyəsində təşkili, Qarabağ brendi kimi yerli toponimlərin adları ilə məhsulların istehsal edilməsi, onların satışının yerli, regional və dünya bazarlarına çıxarılması, turizm paketlərində Şuşa ilə bağlı olan özəlliklərin nəzərə alınması tədbirlərinin keçirilməsi ilə turizm paketlərinin formalaşdırılmasının təkmilləşdirilməsi və bütün bu tədbirlər hesabına yaxın perspektivdə Şuşada mədəniyyət iqtisadiyyatının formalaşmasına, bütövlükdə Azərbaycan üçün yeni bir model kimi bu mədəniyyət iqtisadiyyatı modelinin yaradılmasına imkan verə bilər.

Eyni zamanda, turizm-rekreasiya imkanlarının obyektiv olaraq dəyərləndirilməsi və buna

müvafiq olaraq turizm-otel komplekslərinin tikintisi vacibdir. Bu isə öz növbəsində Şuşa şəhərində digər sahələrin, ictimai iaşənin, nəqliyyatın, digər məşğulluq, sənətkarlıq sahələrinin inkişafına multiplikativ təsir göstərməklə əlavə dəyər və maliyyə mənbələrinin genişləndirilməsinə, məşğulluq imkanlarının artırılmasına, yeni iş yerlərinin formalaşdırılmasına güclü stimül və motivasiya verə bilər.

Yaxın perspektivdə Qarabağ iqtisadi rayonunun “ağıllı” texnologiyalar əsasında inkişaf istiqamətləri

Qarabağ Azərbaycanın qədim və hər birimiz üçün müqəddəs olan ərazisidir. Qarabağ daim özünün iqtisadi inkişaf istiqamətləri, adət və ənənələri, milli ruhda Azərbaycançılığın inkişaf etdirilməsi baxımından önəmli bir bölgə olmuşdur. Qarabağın inkişafı ilə bağlı tarixi-iqtisadi proseslərdən yanaşsaq, uzun illər ərzində burada gözəl təbiət və zəngin təbii resurslar hesabına əkinçilik və maldarlıq xüsusilə geniş inkişaf etmişdir. Qədim zamanlarda insanlar burada heyvandarlıqla və əkinçiliklə məşğul olmuş, ərzaq məhsulları yetişdirmiş və eyni zamanda ipəkçiliyi də inkişaf etdirmişlər. Keçmiş SSRİ dövründə Qarabağda kifayət qədər arzuolunmayan hadisələr baş vermişdir. Təəssüf ki, həmin dövr ərzində torpaqlarımızın hissə-hissə alınaraq Ermənistanla verilməsi prosesi sürətlənmişdir və eyni zamanda Azərbaycanın içərisində – Qarabağın bölgəsində SSRİ-i rəhbərliyi Dağlıq Qarabağ vilayəti yaratmaqla, burada gələcək separatizmin əsasını qoymuşdur və bununla da Şuşanın mərkəzi statusunu zəifləməsi proseslərinə başlanılmışdır. Sovet dövründə Qarabağda əsas fəaliyyət istiqamətləri kənd təsərrüfatı məhsullarının yetişdirilməsi və emalı olmuşdur. Burada kənd təsərrüfatı məhsullarının geniş çeşiddə, taxılçılıq, bitkiçiliyin əksər növləri, eyni zamanda texniki bitkilərin, pambıqçılığın və üzümçülüynün iri həcmdə istehsalı təmin olunmuşdur.

Qarabağda üzümçülüynün inkişafı da xüsusi önəm kəsb etmişdir və xüsusilə XX əsrin 70-ci illərindən başlayaraq, Ağdam və Füzuli rayonlarında üzümçülük sürətlə inkişaf etmiş və böyük həcmdə üzüm məhsulunun istehsalına nail olunmuşdur [11]. Nəticədə burada çoxlu sayda üzümçülük emalı müəssisələri yaradılmış, yəni şərab müəssisələri – zavodları tikilmiş və keçmiş

SSRİ-nin demək olar ki, əksər respublikalarına şərab məhsulu və spirtli içkilər ixrac olunmuşdur. Vaxtilə keçmiş SSRİ-də “Ağdam” adlı şərab məhsulu bir brend olaraq yayılmışdır. Bundan əlavə, Ağdam və Füzuli rayonlarında əsas ərzaq məhsulu olan ərzaq buğdasının istehsalında böyük nailiyyətlər əldə edilmişdir və yüksək məhsuldarlıqla bağlı nəticələr yadda qalmışdır. Eyni zamanda, bu ərazilərdə pambıq istehsalının da geniş sahələri yaradılmışdır. Digər ərazilərdə, o cümlədən Ağdamla qonşu olan Bərdə isə Azərbaycanın ən böyük pambıqçılıq rayonlarından biri kimi diqqət çəkmişdir. Ağcabədidə də pambıqçılıq sürətlə inkişaf etmişdir. Tərtərdə isə əsas etibarilə meyvəçilik və heyvandarlıq məhsullarının istehsalı geniş yayılmışdır. Amma Qarabağ üçün əsas xarakterik olan fəaliyyət istiqamətlərindən biri kimi heyvandarlıq və heyvandarlıq məhsullarının emalı üzrə müəssisələr olmuşdur. Hazırda işğaldan azad olunmuş ərazilərin yeni bölgüsündə Qarabağ iqtisadi rayonu ayrıca bir rayon kimi formalaşmışdır və əvvəllər xarakterik olan iqtisadiyyat sahələrinin inkişaf etdirilməsi və bununla bağlı proseslərin sürətləndirilməsi olduqca strateji əhəmiyyət kəsb edir [12].

Qeyd edək ki, işğaldan azad olunmuş ərazilərdə inkişaf proseslərinin sürətləndirilməsi xidmət sahələrinin geniş seqmentdə təşkil olunması və şübhəsiz, nəqliyyat sektorunun - ictimai nəqliyyatın inkişafının intensivləşdirilməsi, şəhər təsərrüfatı sahələrinin digər xidmət sahələrinin inkişaf etdirilməsi və eyni zamanda, xidmət sektorunda ictimai iaşə və otel komplekslərinin yaradılmasına daha çox önəm verilməsi və şəhərdə intellektual resurslar əsasında bilik iqtisadiyyatı və rəqəmsal texnologiyalar əsasında isə fəaliyyət sahələrinin formalaşdırılması daha çox cəlbedici və bərpa olunan şəhərlərin hazırkı inkişafına müsbət təsir göstərə bilər.

Bunlarla bərabər, perspektivdə Şuşa rayonunun kəndlərinin potensialından daha səmərəli istifadə edilməsi məsələləri də ciddi nəzarətdə saxlanılmalıdır. Fikrimizcə, burada yüngül sənaye sahələrinin müxtəlif seqmentlərinin, o cümlədən rəqabətqabiliyyətli yüksək keyfiyyətə malik ərzaq - qida məhsulları istehsal edən yeyinti məhsulları müəssisələrinin yaradılması səmərə verə bilər. Yüngül sənaye sahələrində bura üçün kifayət qədər xarakterik

olan qədim xalçaçılıq sənətinin bütün seqmentlərinin inkişaf etdirilməsi, xalçaçılıq muzeyinin yaradılması və xalçaçılıq istiqamətində, o cümlədən tekstilin müxtəlif seqmentləri üzrə emal müəssisələrinin, milli brendlərin formalaşdırılması istiqamətində kompleks tədbirlərin görülməsi daha çox səmərə verə bilər.

Fikrimizcə istehsal olunacaq məhsulların, ümumiyyətlə brendləşdirilməsində yerli toponimlərdən istifadə edilməsi, Qarabağ, Şuşa toponimlərindən daha fəal şəkildə istifadə olunması, həm də Şuşanın, Qarabağın dünya səviyyəsində təbliğində və daha çox diqqət mərkəzində olmasında və bütün dünya Azərbaycanlılarının Şuşa ilə bağlı olan simvollarına, milli dəyərlərə daha çox diqqət yetirməsində əlavə imkanlar formalaşdıracaqdır.

Hesab edirik ki, Şuşada və Şuşa rayonunun kəndlərində aqrar istiqamət üzrə aqrar-emal müəssisələrinin təşkili mümkündür, amma kifayət qədər iri məhsuldarlığa malik sənaye sahələrinin yaradılması burada məqsədəuyğun deyildir. Şəhərin ekoloji tarazlığının pozulmasına gətirib çıxara biləcək sənaye müəssisələrinin tikilməsi qeyri-səmərəli ola bilər. Buna görə də kiçik və orta biznes subyektləri səviyyəsində aqrar-emal müəssisələrinin yaradılması və fermer təsərrüfatlarının şəhərtrafi zonalarda təşkili daha məqsədəuyğundur. Belə ki, Şuşa rayonunun kəndlərinin də inkişafı baxımından və sosial-iqtisadi inkişaf proseslərinin həlli nöqtəyi-nəzərindən məşğulluq problemlərinin həll edilməsi kontekstindən təsirli və ardıcıl tədbirlərin görülməsinə ehtiyac vardır. Şuşa şəhəri ilə integrativ inkişaf proseslərində bu tip sahələrin yaradılması, eyni zamanda aqroparkların təşkil edilməsi, müxtəlif ət və ət məhsulları, süd və süd məhsulları emalı müəssisələrinin yaradılması, yüksək keyfiyyətli və vitaminli meyvələrin emal olunması, meyvələr əsasında emal müəssisələrinin yaradılması yerli tələbatın ödənilməklə, bu məhsulların həm də xaricə ixrac edilməsi imkanları kifayət qədər aktuallığı ilə diqqət çəkir. Bu istiqamətlərdə azad iqtisadi zonalər statuslu iqtisadi fəaliyyət zonalərinin təşkili perspektivləri də maraq kəsb edir [13].

Nəticə

Beləliklə, Qarabağ iqtisadi rayonunun sosial-iqtisadi inkişafının intensivləşdirilməsi, regionun

iqtisadi təhlükəsizliyinin, ilk növbədə ərzaq təhlükəsizliyinin yüksək keyfiyyətli qida məhsulları ilə təmin olunması məsələsinin həllində burada mövcud olan potensialın reallaşdırılmasında, nəqliyyat-logistika kompleksinin, anbar təsərrüfatının yaradılması da vacib şərtlərdəndir və bunlar mütləq şəkildə nəzərə alınmalı və bununla bağlı tədbirlər Şuşa şəhərinin sosial-iqtisadi inkişafı kontekstində baxılmalıdır.

Qeyd olunan istiqamətlərdə tədbirlərin görülməsi Şuşa şəhərinin inkişafında ciddi önəm kəsb edən amillərdəndir və bütün bunların nəzərə alınması yaxın perspektivdə Şuşa şəhərinin dirçəldilməsində, onun inkişaf elementlərindən "ağıllı" texnologiyalar hesabına daha səmərəli istifadə edilməsində, şəhər təsərrüfatı quruculuğunun və infrastruktur şəbəkəsinin yaradılması proseslərinin intensivləşdirilməsində, Böyük Qayıdışın sürətləndirilməsində önəmli funksiyaları yerinə yetirəcəkdir və s.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Алиев, Ш.Т., Меликова, Л.А. Актуальные проблемы и объективные реалии мирового опыта в восстановлении освобожденных от оккупации территорий/ IX Международная Научно-Практическая Конференция «Развитие науки и практики в глобально меняющемся мире в условиях рисков». – Россия, г. Москва, 28 марта 2022 года - С.277-286.
2. Алиев, Т.Н. Восстановление экономики Карабаха и Восточного Зангезура на основе коцепций устойчивого и инклюзивного развития. The scientific heritage, № 82 (2022), с.19-33.
3. Гасымлы, В.А. Карабах и Восточный Зангезур будут новым драйвером экономического роста в Азербайджане / В. Гасымлы // Интерактивная наука. – 2022. – № 3(68). – С. 69-70.
4. Алиев, Ш.Т. Стратегическая важность возрождения Карабахского и Восточно-Зангезурского экономических районов Азербайджана// «Вопросы Истории» (Москва), № 6, 2022. – с.148-155. - <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=48808624>.
5. Fikrətzadə, F.F., Naciyyəva S.İ. İşğaldan azad olunan ərazilərimizdə kənd təsərrüfatı sahəsinin bərpası istiqamətləri və istehsal

göstəricilərinin proqnozlaşdırılması// Kənd təsərrüfatının iqtisadiyyatı 2020, № 4 (34) – s. 23-37.

6. Quliyev, E.A. Aqrar iqtisadiyyat. Bakı, 2015, “Kooperasiya” nəşriyyatı, 320 s.

7. Ataşov, B.X. Ərzaq təhlükəsizliyinin aktual problemləri, “Elm”, Bakı, 2005, 336 s.

8. Ağıllı şəhər (Smart City) və Ağıllı kənd (Smart Village) konsepsiyasının hazırlanması haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı./ – Bakı şəhəri, 19 aprel 2021-ci il.

9. Əliyev, Ş.T. Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarının yaradılmasının strateji aspektləri. “Geostrategiya” jurnalı, – sentyabr, 2021. №4(64), – s.67-72

10. Jabbarov, A., Abbasova, S., Tanrıverdi, H. Erməni işğalı sonrası Qarabağda turizmin inkişafı məsələləri. Uluslararası Turizm, İşletmə,

Ekonomi Dergisi 2020, cilt 4(2), ss. 33-44. <https://www.ijtebs.org/index.php/ijtebs/article/view/486/413>.

11. Əliyev, Ş.T. Ağdam və Füzuli rayonlarında postkonflikt ərazilərinin intensiv inkişafının Qarabağın dirçəldilməsində strateji əhəmiyyəti. “Geostrategiya” jurnalı, 2022. №4(70), – s.89-93.

12. Mammadov, A., Ahmadzada, N. Ways of increasing investment attractiveness of the Karabakh economic region. “Qarabağ və Şərqi Zəngəzurun iqtisadi inkişafında investisiyaların rolu” mövzusunda IV İqtisadiyyat və idarəetmə sahəsində tədqiqatçıların Beynəlxalq elmi konfransı, İSCEMR, 2022, s.107-120.

13. Əliyev, Ş.T. Azad iqtisadi zonaların inkişafının aktual aspektləri. Sumqayıt: SDU-nun redaksiya və nəşr işləri şöbəsi, 2022, – 422 s.

Зумруд Джумшуд гызы НАСИБОВА

Диссертант Азербайджанского Университета Кооперации

E-mail: nasibova.zumrud22@gmail.com

ПУТИ РАЗВИТИЯ КАРАБАХСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЙОНА НА ОСНОВЕ «УМНЫХ» ТЕХНОЛОГИЙ

Резюме

Цель исследования - определить пути развития Карабахского экономического района на основе «умных» технологий. Для этого были исследованы основные направления развития и процессов активизации Карабахского экономического района. Приведены основные преимущества основанных на «умных» технологиях разработок и подходов, связанных с применением современных технологий. Подчеркнуты основные элементы проделанной работы в связи с использованием смарт-технологий в работах по восстановлению Карабаха. Обоснована важность более широкого применения современных технологий в ускорении восстановительных процессов освобожденных территорий. Даны рекомендации и предложения по ускорению развития Карабахского экономического района на основе «умных» технологий в современном периоде.

Метод исследования - использовались преимущественно научные методы - диалектика, анализ, синтез, сравнение и обобщение. Помимо них, упоминались также научные работы исследователей, проводящих исследования по развитию Карабахского экономического района на основе смарт-технологий.

Результаты исследования - научно-практические результаты, полученные в статье, объясняются возможностями их использования при подготовке комплексных мероприятий по развитию Карабахского экономического района на основе «умных» технологий и в разработке стратегии действий.

Ключевые слова: Азербайджан, Карабах, Карабахский экономический район, «умные» технологии, проблемы применения «умных» технологий, цели возрождения Карабаха.

Zumrud Jumshud NASİBOVA

Dissertation of Azerbaijan University of Cooperation

E-mail: nasibova.zumrud22@gmail.com**WAYS TO DEVELOP THE KARABAKH ECONOMIC REGION ON THE BASIS OF
"SMART" TECHNOLOGIES****Summary**

The purpose of the research is to determine the ways of development of the Karabakh economic region on the basis of "smart" technologies. For this, the main directions of development and processes of activation of the Karabakh economic region are investigated. The main advantages of developments and approaches based on "smart" technologies related to the use of modern technologies are given. The main elements of the work done in connection with the use of smart technologies in the restoration of Karabakh are emphasized. The importance of wider use of modern technologies in accelerating the restoration processes of liberated territories is justified. Recommendations and proposals to accelerate the development of the Karabakh economic region on the basis of "smart" technologies are given in the modern period.

Research methods - mainly scientific methods - dialectics, analysis, synthesis, comparison and generalization are used. In addition, the scientific works of researchers conducting research on the development of the Karabakh economic region based on smart technologies are also mentioned.

The results of the research - the scientific and practical results obtained in the article are explained by the possibilities of their use in the preparation of complex measures for the development of the Karabakh economic region on the basis of "smart" technologies and in the development of an action strategy.

Key words: Azerbaijan, Karabakh, Karabakh economic region, "smart" technologies, problems of "smart" technologies application, goals of Karabakh revival.